

heid van een heilsreligie verdwijnt. Het indeterminisme laat ruimte voor een de menselijke wil in haar vrijheid omspannend God ⁷⁹⁾.

Het vaststellen van de onrechtmatigheid is gemakkelijker dan dat van de schuld. De wet geeft met de omschrijving vastheid. Toch moet de gedraging op haar wederrechtelijkheid steeds weer worden gewaardeerd. Dit wordt al daarin openbaar, dat wettelijke bepalingen niet eens en voorgoed gegeven zijn. Er is de invloed der algemene omstandigheden. Het verzetten van grenspalen in een tijd dat er geen kadaster bestaat, zal als bijzonder onrechtmatig worden aangemerkt. Met paardediefstal in een op dit dier aangewezen samenleving, is het al niet anders. Wij zullen het knoeien met levensmiddelen als zeer ernstig aanmerken. Hoezeer de achtergrond in het oog dient te worden gehouden, leert de wijziging in de denkbeelden omtrent hetgeen onzedelijk is. Een hedendaagse vrouwelijke zwemploeg zou men in een puriteinse samenleving weliswaar niet verdrinken — een beeldende middeleeuwse straf, die technisch in dit geval nog wel enige moeite zou veroorzaken — maar de onvoegzaamheid zou heel zwaar worden aangerekend. Het gangbare rechtsoordeel heeft ook dikwijls tijd nodig zich te vormen. Terecht wordt een moeder die, uit vrees voor ontdekking van het feit dat ze moet bevallen, haar kind doodt, lichter gestraft dan bij een gewone levensberoving. Maar de Constitutio Criminalis Carolina zocht deze strafverlichting slechts in het verzacht voltrekken van de doodstraf. Bedacht zij ook dat in het Germaanse tijdperk de vader het recht had zijn pasgeboren kinderen te doden. Wat voor ons vanzelf spreekt, berust reeds op rechtsverfijning, die eerst geleidelijk bereikt werd.

Het voorbeeld van de kindermoord bewijst nog eens, dat onrechtmatigheid en schuld nooit geheel te scheiden zijn, want hier wordt de graad der onrechtmatigheid eigenlijk door de schuld bepaald. De verwerpelijkheid van de daad richt zich naar de laakbaarheid van de dader. Zo vaak deze laakbaarheid moet worden vastgesteld, beweegt het strafrecht zich aan de grenzen van zijn gebied. Het kan aan psychologie en psychiatrie niet het laatste woord gunnen. De dronkaard, in zijn beneveldheid niet meer wetend wat hij doet, is voor zijn gedurende de roes gepleegde daden verminderd of in het geheel niet aansprakelijk. Daarentegen mag hem het zich een roes drinken wel worden toegekend. De man van de gelegenhedsdronk weet echter niet dat hij

⁷⁹⁾ Vergelijk G. C. Berkouwer, De voorzienigheid Gods, Kampen 1950, 170 en v.; De mens het beeld Gods, Kampen 1957, 346 en v.